

ANTELLA EN LES DARRERIES DEL SEGLE XVIII

Així descriuen el clergue i botànic Josep Antoni Cavanilles i Polop (1745-1804) i el metge d'Alzira Francisco Llansol (ca. 1750-1803) el poble d'Antella als voltants de 1791, el primer, i en 1797, el segon.

“A una legua larga (7 Km) de Alberic hacia Poniente está ANTELLA, precedido de Gavarda, lugarillo infelíz de 22 vecinos, y último de la Baronía de Alberic. Al salir de Gavarda se atraviesa la acequia del Rey, que queda a la izquierda. “ANTELLA está al pié de un cerro en las cercanías del Xúcar, tiene 186 vecinos (aproximadamente 800 habitantes) y cerca de una legua de término, donde hay montes, llanura y campos de riego. Buena porción de estos se destina al cultivo del arroz, y los restantes á las producciones de huerta. Hay bosques de moreras, dilatados campos de melones, pimientos y hortalizas; el secano produce algún aceite, y cantidad de vino y algarrobas; en lo inculto crece mucho esparto, del que se cogen 4500 ocanas de mazos. Los frutos son 4600 libras de seda, 2700 arrobas de toda fruta, casi 2000 de algarrobas, 1700 de pimientos, 3000 docenas de melones, 90 cahices de maíz, algo ménos entre los demás granos y legumbres, y como 100 cahices de arroz. Muy cerca del pueblo se ve la presa y principio de la acequia del Rey, que como dixe la debe del Xúcar sus caudales. Este rio, es el más caudaloso de los del Reyno de Valencia”. (Cavanilles, 1996, II: 232)

Per la seua banda Francisco Llansol, metge d'Alzira, contemporani del botànic, completava un poc més d'informació sobre Antella en el seu viatge pels pobles de la Ribera per tal de conèixer la situació sanitària:

“En la margen izquierda (del Xúquer) empezando por la parte occidental está ANTELLA a la orilla del rio, y á la falda de un monte, que de la cordillera izquierda se sale hacia Gavarda. Tiene 170 vecinos (aproximadamente 700 habitantes), con calles anchas, dilatadas, y casas baixas muy capaces extendidas de Occidente á Oriente. Beben de las excelentes aguas del Xúcar i de la acequia real, que es una magnifica canal construida por el Rey D. Jaime el Conquistador, que empieza en Antella con una presa, que hace volver el curso del rio con excelentes obras de mampostería, y cantería. En la parte oriental están las huertas, y arrozales como á un quarto de legua en el término de Gavarda. (...) las aguas del Xúcar en Antella, y las que se sacan de él por las acequias antes, que se mezclan los otros ríos, y barrancos, son excelentes, no gravan el estómago de quien las bebe, se mantienen incorruptas por muchos años, y los que las usan conservan mejor color de rostro” (Riera, 1988:81)

Volum d'aigua del Xúquer en 1776 segons Francisco Llansol (Riera, 1988:29)	Files d'aigua
Riu Xúquer, a l'entrada en la Ribera (Octubre de 1770).	1299,00. 1/2
Séquia de Castelló.	50,00. 1/2
Séquia d'Antella	12,00
Séquia de Carcaixent.	66,00. 1/2
Séquia reial del Xúquer.	640,00
Total files de regadiu de la Ribera Alta	768,00
Sobrants del riu.	531 ½.
Files d'aigua arreglades pel Xúquer entre Antella i la Ribera Baixa.	674,00
Aigües del Xúquer que apleguen a la Ribera Baixa.	1205,00. 1/2
Files d'aigua de les séquies de la Ribera Baixa.	466,00
Desemboquen en el mar	739,00 1/2

Sobre aquest escenari es desenvoluparien els amollonaments dels arrossars del terme del segle XVIII, segle de creixement demogràfic, econòmic i d'extensió del regadiu després dels estralls provocats en el segle anterior per la pèrdua de població pel motiu de l'expulsió dels moriscos que deixaria un ampli buit demogràfic i econòmic, amb la reculada del conreu de l'arròs en el territori valencià. Cavanilles en 1795 comentarà:

“En 1609 fueron expelidos como 200.000 Moriscos, esto es, casi la mitad del vecindario: este se apocó sucesivamente con las guerras de aquel siglo, y mucho más á principios del presente con las de sucesión. Vino la paz, y empezó á multiplicarse nuestra especie. (...) Desde entonces se fomentó con nuevo espíritu la agricultura, se multiplicaron los frutos, y á proporción fué creciendo el número de vivientes.”. (Cavanilles, I: 76)

Amb el present treball volem aproximar-nos al conreu contemporani de l'arròs a Antella, un conreu que es va extingir en els anys seixanta i principis dels setanta del segle XX substituït pel taronger, que és ara el principal conreu del poble. Molta gent encara recorda els anys d'aquella època en què eixiem a la porta del carrer a la nit a prendre la fresca en els moments àlgids del conreu en el terme i enceníem els “puros de boga” per tal d'espantar els mosquits que tant abundaven al poble.

Els amollonaments contemporanis d'Antella de 1753, 1780 i 1783 cal ficar-los en el context de les prohibicions i permisos de les autoritats d'aquell moment davant de l'expansió de l'arròs, a partir dels anys 30 del segle XVIII, que el convertirà en el monocultiu conreat per excel·lència a la Ribera del Xúquer i esdevindrà el protagonista de la tradició valenciana de l'arròs; però també donarà lloc a la polèmica que durarà en tot el segle i s'allargarà fins la segona meitat del segle XX respecte a la insalubritat del conreu arrosser sobre les persones, sobretot en els jornalers que treballaven el conreu, per la incidència de la malària, que ací rebia el nom de tercianes, i els guanys econòmics que l'arròs produïa. Conflicte d'interessos que donaria lloc a les prohibicions de l'extensió arrossera a través dels amollonaments, és a dir, les delimitacions de la superfície on es podia conrear-lo dins dels termes municipals. Sobre el conreu de l'arròs existeix en els arxius una abundant documentació sobre legislacions, ordres governamentals, recursos dels pobles, de particulars i informes metges, atesa la importància que el conreu de l'arròs tenia en la societat valenciana. La polèmica es pot resumir en les obres del botànic Cavanilles, defensor de la prohibició del conreu de l'arròs en aquells llocs que ell considerava que no eren aptes per al conreu i el veí de Castelló de la Ribera, Vicente Ignacio Franco, portaveu dels interessos arrossers i defensor acèrrim del conreu, que tancaven tota una època sobre la polèmica arrossera, polèmica que es resoldria definitivament a favor del conreu de l'arròs a partir de la Reial Resolució de 1806, quan la Monarquia, en uns primers moments dubtosa sobre els efectes del conreu de l'arròs en la salut de la població, es decantà pel seu conreu pels guanys que li aportava a través dels impostos reials.

EL LLARG VIATGE DE L'ARRÒS DES DE L'EXTREM ORIENT A AL-ÀNDALUS

L'arròs prové de les plantes silvestres *Oryza glaberrima*, de procedència africana, i de l'asiàtica *Oryza sativa*, espècie, aquesta darrerera, que és la que es va introduir a Europa a través de la península Ibèrica en el segle VIII amb la conquesta àrab. L'asiàtica procedeix d'una planta silvestre originària de l'Extrem Orient (conques fluvials del Iang-Tsé, Xina, i Brahmaputra, Índia) i domesticada segons les excavacions arqueològiques més recents en la Xina meridional cap al 8.000 aC des d'on s'estendria cap a l'Est i Oest, i arribaria a la Indoxina i l'Índia cinc-cents anys més tard. De

l'Índia es va estendre cap a l'antiga Mesopotàmia, l'actual Iraq, on els àrabs a través de l'expansió islàmica cap a l'oest, el van introduir a Europa per la península Ibèrica, tot establint-se en les conques fluvials i zones pantanoses del litoral mediterrani (Muñoz Fernández). L'arròs, per les seues qualitats d'alt rendiment i valors nutritius, es convertirà en la base de l'alimentació d'un ampli territori en totes les capes socials. En el segle XVIII serà la dieta principal dels valencians.

El llibre del tractat d'agricultura d'*Abu Zakariia Yahya Ibn Muhammad Ibn Ahmad Ibn Al-Awwam Al-Ixbili*, conegut com a *Ibn Al-Awwam*, un tractadista andalusí del segle XII, li dedica un capítol al conreu de l'arròs (capítol XX. Art 1. Pàg. 541-545) al seu llibre *De la sementera de l'arròs en regadiu* d'on podem deduir que l'arròs ja era un conreu conegut en les terres d'Al-Àndalus en el moment de la conquesta per Jaume I i que ja existien diverses zones de conreu del cereal als voltants de la ciutat de València (l'Albufera) i les valls dels rius Xúquer i Segura. A partir d'ara el conreu de l'arròs es desenvoluparà progressivament en diverses fases temporals arreu del territori valencià tot aprofitant primerament les zones del litoral i introduint-se posteriorment en terrenys de secà, creats artificialment per al seu conreu.

LES PROHIBICIONS

El conreu de l'arròs va patir diverses prohibicions des del primer moment de la seua implantació, per les connotacions d'insalubritat entre la població que vivia i treballava als voltants dels arrossars, i que obligarien des de temps medievals a les autoritats a prendre mesures delimitant-ne el conreu en els vedats i prohibint-lo en les zones no acotades a una distància determinada dels nuclis urbans, normalment a una llegua de les poblacions. Una de les primeres prohibicions es donaria als voltants de la ciutat de València, on el rei Pere IV concedeix

exaccions fiscals als llauradors que bonificaren terres ermes situades entre el riu Túria i el riu Sec (Castelló) sempre que no conrearen arròs. (Mateu, 1978:19)

Al llarg del segle XVI comença l'expansió de l'arròs en la Ribera Baixa, tot aprofitant les zones lacustres i posant en valor terres que eren improductives. Després de l'expulsió dels moriscos en 1609 hi ha una reculada del conreu, però per informacions posteriors sabem que no havia deixat de conrear-se, com ho demostren les recomanacions de l'Ajuntament de València en 1709: *“instó a sus médicos por razones sanitarias para que dictasen informes, siempre contrarios, a los arrozales que circundaban las huertas cercanas a la Ciudad”* (Riera,1983:16). Començava així la llarga polèmica contemporània entre els partidaris del conreu de l'arròs i els defensors de la salut de la població, que s'estendria al llarg dels segles XVIII i XIX i encara fins la segona meitat del segle XX.

EL CONTEXT ECONÒMIC, POLÍTIC I SOCIAL DE L'EXPANSIÓ DE L'ARRÒS EN EL SEGLE XVIII VALENCIÀ

Serà a partir del decenni 1720-1730, una vegada passats els greus efectes de la guerra de Successió entre 1701 i 1715, quan comença una vertadera expansió del conreu de l'arròs i l'inici de les primeres reglamentacions contemporànies sobre el tema. Respecte a Antella, (on ja es conreava l'arròs en temps bèl·lics), Ricardo Santarrufina (2023:249-250), ens aporta una notícia del poble dins del conflicte successori i del conreu de l'arròs, ja que, segon els documents conservats, la zona era refugi dels miquelets, milícies que actuaven com una força militar no reglada del bàndol austriacista i que la propaganda borbònica els acusaria de terroristes. Per eixa raó es va dictar una ordre del capità general - *Franciso Caetano de Aragón* - per a la despoblació d'Antella: *“por su pasividad y nula resistencia contra dichos grupos, pues llegó a acusar a sus vecinos de colaboradores”* ordre que no es va complir, ja que comportaria la pèrdua de les collites d'arròs i la ruïna de la zona. Un escenari que *“de ningún modo convenia ni a los antellenses, ni al Conde de Almenara, como señor del lugar”*. Però sí que es van dictar una sèrie de condicions *“de obligado cumplimiento para todos los miembros de la comunidad bajo la amenaza de la despoblación”* (...) i entre ellas el juramento d'obediència a la causa borbònica i *haciéndose responsables de la ayuda a los miqueletes*” per evitar la despoblació. (Santarrufina,2023:249-250)

UN SEGLE DE CANVI CLIMÀTIC?

En el segle XVIII, segons les dades de les quals disposem, s'inicia un període més càlid després del denominat "xicotet període glacial" datat entre 1500 i 1700 (Alberola,1999:35), amb una sèrie de fenòmens meteorològics adversos i persistents que afectarien una societat plenament agrícola al llarg del segle, ja que una sequera prolongada, una pedregada o una inundació a destemps podien provocar pèrdues de collites, amb els corresponents períodes de fam. Peris Albentosa ens diu que a partir dels anys quaranta del segle s'observa un període de revingudes del riu Xúquer més greus i superiors a altres moments. Entre 1740 i 1810 es daten trenta anys de revingudes i vint sense. A partir de 1773 es daten les crescudes més fortes. Significatives són les del 4 d'octubre de 1776, registrada pel rector de la parròquia d'Antella, i la de 1805. El terratrèmol de 1748, l'epicentre del qual va estar a Estubeny, amb la destrucció total de Sellent i importants danys i desperfectes en el Palau senyorial, l'església i cases de pobre a Antella per un valor de 635 lliures, (Conejero Noguera, La Lloca núm.6) vingué acompanyat d'episodis de sequeres prolongades, pluges torrencials, pedregades i la plaga de saltamartins de 1756 (Alberola, 1999: 296).

Inundacions del Xúquer. Principals revingudes.

1776	1779	1791	1805	1864
-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Episodis més greus de sequeres del segle XVIII.

1720-1724	1725	1757	1772-1774	1779	1792
-----------	------	------	-----------	------	------

Malauradament no tenim a la nostra disposició l'arxiu parroquial d'Antella, desaparegut en la Guerra Civil de 1936-1939, on haguérem pogut comprovar l'evolució de la població d'Antella de tot aquell període. Ara per ara, només podem aproximar-nos a xifres d'altres recomptes, com les de Cavanilles, Llansol, i els més fiables censos del comte d'Aranda i Floridablanca. El quadre següent reflecteix la quantitat aproximada de la població (Bernat-Badenes,1994), en els quals podem observar un lent creixement que només arribarà als mil habitants en la segona meitat del segle XIX, concretament en 1859.

Població d'Antella.

1646	1692	1730	1768	1787	1791	1797	1848	1859
240	440	508	684	688	680	690	845	1037

Entre els factors polítics està l'entronització de la monarquia borbònica en la figura de Felip V (1683-1746) que amb el Decret de la Nova Planta i les lleis publicades entre 1707 i 1716 canviarien el sistema governamental dels valencians, amb l'abolició dels Furs i la implantació de les lleis de Castella, que iniciava el procés de centralització política de la monarquia. El regne de València quedava sota l'autoritat del capità general nomenat pel rei, que era l'autoritat màxima en el territori, i també en depenia l'autorització o prohibició del conreu de l'arròs, però sempre sota l'autoritat del *Consejo de Castilla*, l'òrgan de govern de la monarquia borbònica.

A partir de 1805 serà l'Intendent, que s'encarregava de la fiscalitat del territori valencià, el responsable dels arrossars. El territori quedava dividit administrativament en tretze corregiments i Antella restaria, dins d'aquesta divisió, sota el corregiment d'Alzira, un dels tres en què es va dividir l'actual província de València. Dins de les demarcacions dels corregiments estaven els ajuntaments, amb l'alcalde i els regidors, tant dels pobles i ciutats de possessió reial com els de senyoriu. Els Ajuntaments dels pobles de senyoriu, com Antella, eren nomenats pels seus senyors entre els llauradors benestants del poble. El quadre següent ens mostra la composició de la situació jurídica en 1804 dels pobles i ciutats dels corregiments, tant de *San Felipe* (Xàtiva) com d'Alzira. (VI. FRANCO,1804:10,11,12,28,29,30,31)

	Senyoriu	Eclesiàstic	Reials	OO.MM.
Alzira	31	1	8	2
San Felipe	58	9	9	0

Antella és en eixe període una Baronia, títol concedit en 1568 per Felip II, i lloc jurisdiccional des del segle XIII-XIV. Serà el llinatge dels Pròxita-Ferrer-Zapata de Calataiud-Vich, els posseïdors d'Antella en el temps de l'expansió de l'arròs, que produirà en els seus senyorius grans beneficis econòmics pels seus drets jurisdiccional. Vicente Pascual Zapata de Calataiud y Ferrer de Pròxita (1722-1766) serà el darrer membre del llinatge, a qui succeirà el llinatge Escrivá-Faus-Roca (El II Comte de Ròtova, Francisco de Paula Faus i Escrivà, 1795-1866), abans Ortiz de Rodrigo, serà el darrer senyor feudal d'Antella, el qual va exercir el seu domini senyorial entre 1826 i 1859, etapa de forta producció arrossera.

LLINATGES

1568-1682	Salvador-Dassio-Castellví
1682-1790	Pròxita-Ferrer-Zapata de Calataiud-Vich
(1782-1790) -1859	Escrivà-Faus-Roca

El botànic Cavanilles (II) es va fer ressò, al seu pas per la Ribera, sobre el poder territorial dels senyors:

“A pesar de la abundancia, variedad y riqueza de las cosechas del reyno, la mayor parte de sus vecinos viven en necesidad ó pobreza. Este hecho constante parecerá increíble á quien no considere que son innumerables los que disfrutan el. Además del prodigioso reyno número de sus habitantes, hay otro muy grande de Señores que extraen quantiosas sumas correspondientes á sus rentas.”

En la seua visita a Sumacàrcer, després de visitar Antella i la Vall de Càrcer, escriu:

“El Señor Territorial (el Comte d’Orgaz) percibe aquí – Sumacàrcer – la quarta parte de sus frutos” (que segons el botànic encara eren abundants respecte a altres èpoques, en el temps de la conquesta, que eren més “generosos”). La actividad e industria de los valencianos seria mayor en varios distritos si los señores territoriales no pusieran obstáculos con las pretensiones, que renuevan apenas descubren nuevas producciones en terrenos antes abandonados (...) No bien empieza el labrador a lograr el fruto de sus trabajos y constància, sacando agua a fuerza de excavacions, complanando cerros y peñas para formar huertas, reduciendo a cultivo breñas abandonades y terrenos repurtados eriales; cuando muchos señores quieren percibir lo mismo que se les contribuye por otros campos” (...) *“Si los Frutos que el labrador recoge en recompensa de sus trabajos quedasen a favor de los pueblos, reynaria en casi todos ellos la bundancia y la felicidad. Por desgracia se reparten las cosas de tal modo, que el cultivador carga con el trabajo, y otros perciben la mayor parte de los frutos. Pocos les quedan a un arrendatario después de pagar los derechos a la Iglesia, al Estado y a los señores territoriales”*.

A partir dels anys seixanta s’inicien una sèrie de revoltes antisenyorials arreu del país que probablement coincidien en moments de la citada climatologia adversa, típica dels últims anys del segle, amb moments de males collites i fam que culminarien en els primers anys del segle següent en la revolta de 1801, quan una sèrie d’aldarulls que començaren en l’horta de València s’estengueren per la Ribera a conseqüència del reclutament de soldats, imposició de quintes i pujades del preu del blat. En la Ribera començaren en Alberic el 17 de

setembre, epicentre de la revolta en la Ribera; el 18 de setembre en els pobles de la vall de Càrcer, i en Antella el 24 de setembre. La revolta acabaria definitivament el 2 d’octubre, seguides d’una forta repressió. Les causes immediates eren, segurament, els preus alts del blat i les pèssimes collites dels darrers anys per les fortes pluges i pedregades: *“que estropearon casi por completo la cosecha del arroz”*. Respecte als aldarulls, era una primera experiència de les revoltes antisenyorials dels emfiteutes valencians que també estaven lluitant pel trencament amb el feudalisme i volien adquirir la propietat plena d’aquelles terres que ara la compartien amb els senyors dels llocs: *“Parece evidente la participación de gentes en buena posicion económica, como serian los enfiteutas (principals interessats en l’abolició del drets senyorials), algunos propietarios y comerciantes, y que en algunas ocasiones pagaron a los amotinados. El grueso de los que participaron estaba integrado por jornaleros, que se habian desplazado desde todos los pueblos de la Ribera para la siega del Arroz”*. Els amotinats una vegada entraven en els pobles llegien el pregó següent *“Per orde del tio Pep del Orta que ningun vey pague el dret de señoria baix pena de la vida, y així mateix que tot vey pose tenda per a vendre lo que vullga sense pagar res a ningú; y així mateix que tots los veins acudisquen a prendre la dacsca que no s’ha pogut acabar de repartir, y es repartirà demà a les huit per el Alcalde baix pena de vida»*. En altres casos es prohibiren també altres impostos, així com monopolis feudals com el del forn o la botiga. La revolta fou reprimida pel capità general Ventura Caro.

Era el prolegomen de la legislació antisenyorial de les Corts de Cadis de 1811 (Blasco, 1983: 30-31).

L’EMBRANZIDA DE L’ARRÒS DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVIII

Tant la noblesa com l’església eren partidaris del conreu de l’arròs pels guanys econòmics que produïa, atesa la gran extensió de la propietat de terra dels seus senyorius, que normalment tenien arrendats els drets dominicals tant a forasters com als llauradors benestants del mateix poble, ja que els senyors vivien fora dels seus dominis, a València i a Madrid principalment. Cap dels senyors feudals en aquell període vivien en Antella.

Des de 1704 fins a 1768 coneixem els noms de setze arrendataris dels drets dominicals de la Baronia d’Antella i, entre ells, l’arrendatari Pedro Crespi, de Sumacàrcer, entre 1761-1768, per un preu de 2981 lliures. (Santarrufina, 2023: 441-444)

Als pobles anava produint-se una concentració de propietats entre aquells llauradors, tant autòctons com forasters, que van adquirint terres al caliu de la forta dinàmica expansiva del set-cents i són els partidaris del conreu arrosser. Aquesta expansió provocaria noves ampliacions de rompudes de terres ermes, com el cas d'Antella, que també beneficiava els senyors:

“parte del término municipal estaba sin cultivar a pesar de que su anterior dueño Álvaro de Castellví, en 1649 dio la autorización a fin de reducir el cultivo y plantar viñas en la partida de la Montaña-que iba desde la Acequia Real hasta la misma montaña con la condición de pagar un censo de 6 dineros por hanegada y a partir la novena parte de los frutos”; (més tard) *“se despertó el interés por modificar las condiciones que impedían la expansión en aquellas tierras, estableciéndose conversaciones entre las autoridades del pueblo i el Procurador de la Condesa del Real, Inés de Próxita, llegándose a un acuerdo sobre las nuevas disposiciones en 1729, por el qual se recordava el deber de solicitar permiso en caso de establecerse en nuevas tierras con la reducción del censo a 4 dineros por hanegada y la partición de frutos que regía sobre las tierras de secano.... salvo el párroco, el médico y un tejedor, todos los establecidos eran labradores y vecinos de Antella (...) Una coyuntura económica favorable y, sobre todo, la modificación de las condiciones para laborear las tierras de secano, hasta ahora yermas, que favorecía el cultivo de la viña, desencadenó una verdadera avalancha de regularizaciones y establecimientos (.....) Asimismo, por esas mismas fechas destaca la roturación y puesta en cultivo de las tierras que ocupaba la antigua acequia de los arrozares -tierras de regadio de alto rendimiento-* (Santarrufina,2023:418-420).

L'ARRÒS I EL REGADIU

El conreu de l'arròs comporta la utilització de grans quantitats d'aigua. Per aquest motiu, a part de les zones lacustres de la Ribera Baixa que també requeriren importants obres de drenatge i obertura de séquies ja iniciades des del segle XIV, com la séquia de la Vila i Honor de Corbera, també s'inicia el conreu de l'arròs en la zona del primer tram de la Séquia Reial del Xúquer *“y junto a surgencias de agua y escorredores de áreas encharcadas”* (Gimenez Font,2008:271), en el terme d'Alberic que serà capdavanter en el conreu de la Ribera Alta, tot estenent-se en aquells llocs que disposen d'un sistema de reg comunal, com és el cas d'Antella, a través de la «sequieta» o Séquia Particular d'Antella, on es pot conrear l'arròs, intercalant-se

entre els bancals de moreres, que desapareixerien progressivament davant de l'expansió arrossera. Cal recordar que la morera era un conreu rellevant ja des del segle XVI en el terme d'Antella com dóna testimoni la redacció de la carta pobla de 1610:

“que los nous pobladores que huy son y per temps serán de la present Baronía de Antella puguen plantar moreres en les terres de la horta (..) y que així mateix tinguen libertad para poder plantar moreras en totes aquellas terres que serán inútiles pera sembrar grans fent morerals ab la mateixa partició que huy partixent los morerals que huy están (...) Així en la horta com en lo seca el quint, en esta forma que de cinch parts la una sia pera el señor y les quatre parts pera els nous pobladores” (Herrero, 1981: 46-47)

Ateses aquelles condicions d'aigua en abundància i el sistema comunal de reg, com és el cas d'Antella, la Junta Local de regs nomenada per l'Ajuntament, és l'encarregada de la regulació de l'aigua i dels torns per a regar els bancals. L'arròs anava introduint-se més i més en la zona, tant que Cavanilles considerarà després, en 1795, *terrenys artificials, per al seu conreu*. El botànic era partidari de la seua extinció en la zona de la Ribera com comprovarem al llarg del present treball. És la zona que en 1753 posaria el focus de la regulació del conreu en reduir en molts pobles les fanecades d'arròs a través dels amollonaments. Respecte a Antella, de l'acotació de 1753 i tal com indica el secretari de l'Ajuntament, sabem que es conreaven unes 148 fanecades *“de tierras de arroz cuyas tierras de tiempo muy antiguo se hace arroz en ellas, sin que se sepa cosa en contrario”*. Anotació que ens indica que el conreu arrosser ja era rellevant també en el terme, encara que ara per ara no sabem quan es va iniciar.

A les darreries del segle XVIII la construcció del segon tram de la Séquia Reial del Xúquer, entre Algemesí i Albal significava el triomf definitiu de l'arròs que venia a completar els terrenys regats per les séquies d'Antella, - séquia que sempre es deixa de costat en els manuals - Carcaixent, Escalona i l'Énova, en aquells terrenys que abans eren hortes i secans i ara es dedicarien al conreu de l'arròs, encara que per al botànic, i com els diferents informes i enquestes sanitàries sempre deien, eren terrenys que es podien dedicar al conreu del blat, moreres, hortalisses, vinyes i altres produccions que no causarien les malalties que les aigües estancades dels bancals d'arròs produïa entre la població. Però en definitiva, el conreu de l'arròs anava creixent de forma exponencial.

L'EXPANSIÓ DE L'ARRÒS EN EL PAÍS VALENCIÀ EN EL SEGLE XVIII I LES PRIMERES NOTÍCIES SOBRE ANTELLA

El quadre següent ens mostra les etapes de l'expansió de l'arròs arreu del País Valencià entre 1730-1807. (Mateu, 1978, 22-45)

EVOLUCIÓ DE LA SUPERFÍCIE ARROSSERA AL PAÍS VALENCIÀ (1730-1807)

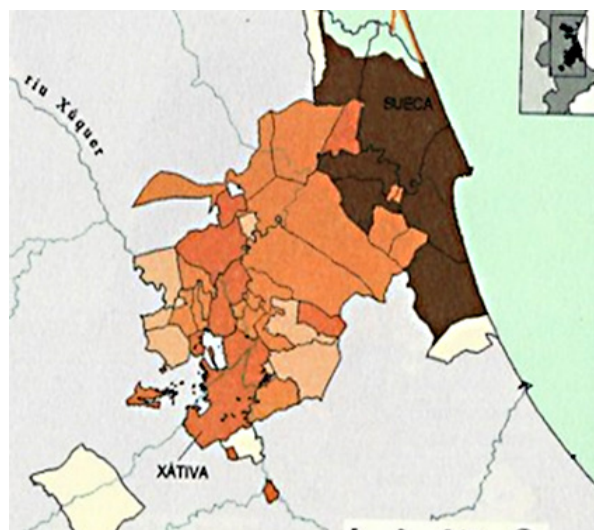
ANY	FANECADES
1730	116.000
1752	160.000
1770	178.000
1784	187.000
1796	200.000
1807	212.000

L'ARRÒS EN ELS CORREGIMENTS D'ALZIRA I SAN FELIPE

Per al present treball ens detindrem en les zones de les governacions d'Alzira, de la qual Antella en depenia, i la governació de *San Felipe* (la Xàtiva que Felip V va canviar el nom per la resistència que els xativins van oferir en la guerra de Successió), de la qual depenien els pobles de la Vall de Càrcer, Castelló de la Ribera i els pobles de la séquia d'Énova, per tal de veure la situació arrossera en aquells moments ateses les disquisicions que faran el botànic Cavanilles i Francisco Llansol. Dins de la governació d'Alzira, a l'igual que la de *San Felipe*, l'arròs estava present en la majoria dels pobles de les seues demarcacions, i el botànic Cavanilles en les *Observacions de 1795*, portaveu de la prohibició del cereal en aquells llocs que ell considerava que no eren aptes per al seu conreu, distingia dins la Ribera per motius de: *“la alteración de la naturaleza primitiva del suelo”* dues zones: les aptes per al conreu i les no aptes per al conreu de l'arròs:

“Es cierto que se alteró en la Ribera la naturaleza primitiva del suelo, borrarónse casi todos los caracteres; pero quedan bastantes para que el observador imparcial la pueda distribuir en dos porciones muy diversas, que son terrenos realmente pantanosos (els terrenys als voltants del llac de l'Albufera i la Ribera Baixa) y terrenos pantanosos por arte. Per a esta segona definició el botànic escriu: “En lo restante de la Ribera, esto es, en la parte alta los pantanos y lagunas son artificiales, los campos quedan secos cuando sus dueños lo desean; y cesarian las nieblas, humedades y sitios aguanosos si se desterrase de ellos los arroces”.

Cavanilles en el paràgraf següent defensa el conreu d'arròs en els llocs pantanosos naturals, ja que es posen en producció unes terres estèrils per a altres conreus: *“terrenos que parecían destinados a una esterilidad perpétua”* i prossegueix *“Sin el valor de los intrépidos operarios que pisando cieno y trabajando siempre dentro del agua, sacan preciosos frutos de aquel suelo que parecía destinado á una esterilidad perpétua”* i, a continuació escriu: *“De este número (els inversors en l'arròs) son los que promueven el cultivo del arroz, y lo introducen en aquellos campos que fueron secano ó huertas en otro tiempo. La Gobernación de san Felipe (Xàtiva) y demás pueblos desde Antella hasta Alcira debieran purgarse de una planta tan perniciosa”.* (Cavanilles, II)

La forta embranzida arrossera em un període que havia sobrepassat els vells vedats medievals, donarà lloc a la formació del primer informe contemporani sobre la situació arrossera valenciana: *l'informe Caylus de 1753* sobre la delimitació d'aquelles zones on es pot conrear l'arròs, que prendrà el nom del Capità General del Regne de València, Claudio Habraham Thubieres de Grimaud (Rennes 1672 – València 1759). Marqués de Caylus, Capità General del Regne de València entre 1734-1759, que marcaria un primer pas sobre les prohibicions del conreu de l'arròs. L'acotament de 1753 serà la base i punt de referència sobre les delimitacions posteriors. Amb el pas del temps, les autoritats sempre prendran aquesta delimitació per a la comprovació de les futures expansions dels arrossars. Coneixem l'acotació d'Antella de 1753, punt de partida i de referència de les successives ampliacions arrosseres del terme -que sempre se sobrepassaven-, com ho demostren les acotacions de 1780 i 1783.

Prèviament a la realització de l'Informe Caylus es va fer una enquesta sanitària dirigida als pobles arrossers al llarg de 1752, promoguda per la mateixa capitania general tot seguint les instruccions del Ministre de Gràcia i Justícia, el marquès de Campo Villar, amb la col·laboració d'experts en temes sanitaris com els metges de la Universitat de València Andrés Piquer i Antonio García. (Riera, 1983: 43-70)

L'ENQUESTA SANITÀRIA DE 1752

L'enquesta sanitària de 1752 ens dóna informació sobre la situació dels pobles arrossers de la segona meitat del segle, entre els quals Antella, i una panoràmica completa sobre la Ribera del Xúquer, on trobem:

“la existencia de lagunas y albuferas que exalan vapores malignos e infeccionan los vientos, de que resulta abundar de humedad las provincias haber muchos territorios dañados de enfermedades de tercianas” (...) Refieren la utilización de las tierras de pan llebar en arrozales, extendiéndolos quanto puieron, hata que se reconoció el daño que esta cosecha causava a la salud pública” (Riera, 1983: 43-44).

De l'enquesta coneixem que:

“el arroz está extendido des de Algemesi a la Poble Llarga (...) haciéndose en todos los pueblos desde Alberique hasta que el Xúcar entra en el mar por Cullera; y en ellos se coge copiosamente este fruto, comprendiendo (...) los términos de Alberique, Gabarda, Alcocer (desaparegut en una riuada del Xúquer) y otros de aquella rivera, (..) y aunque sus tierras son aprovechables para otros frutos, (...) y no le conviene otra cosecha que la del arroz y la seda (y) como no se ha experimentado despoblación, ni minoración de vecinos, y los que ay viven contentos o resignados (...) parece mantenerlos con este fruto, porque es mayor la consideración a su provecho que el daño que experimentan, y de lo contrario es razonable la despoblación a causa de la pobreza por la falta de este fruto”. (Riera, 1983:46)

D'Antella diu: *“En Antella hasta 1730 se sembraban unas 200 hanegadas, pero se redujeron y en 1752 sólo se cultivaban 150, se padecen “algunas tercianas”, y las tierras son buenas y pueden servir para sembrar trigo y plantarse moreras y hacerse otras cosechas”*

Respecte a Càrcer:

“En Càrcer de las 2096 hanegadas de tierra habían plantadas de arroz 613, de moreras comprendía 784

hanegadas, 95 de erial, y las restantes de secano que se hallaban plantadas de viña, algarrobos, olivos y tierra inculta. Los arroces, situados a 200 pasos de la población, aumentaron en una tercera parte desde 1730, y provocaban epidemias de tercianas de las que no había año que se librara el vecindario. La mortalidad ascendía alrededor de las 20 defunciones anuales, años de 16, 17 años, otros de 20, otros entre 20, i otros entre 21 i 24 años”

De Castelló de la Ribera:

“En Vilanova de Castelló, había 9847 hanegadas de regadío, de las que había plantadas de arroz 2500, de moreras y tierra “campa” 7347 hanegadas, y de estas mismas, en las plantaciones de moreras, se cultivaban 259 con arroz. Dedicán al arroz 2800 hanegadas, parcelas en las que cada año siembran trigo en invierno y arroz en verano, dos cosechas en el mismo año. Los secanos dan olivos y algarrobos, viña y alguna morera habrá 1800 hanegadas. Desde 1730 se aumentaron en Vilanova, hasta 1751 unas 130 hanegadas de arroz. A excepción de la partida de les FOYES, que es pantanosa, unas 1300 hanegadas, las restantes tierras son buenas para otras cosechas y cultivos”.

De la mateixa enquesta sabem el nombre de fanecades d'arròs dels pobles de les governacions d'Alzira i Xàtiva (*San Felipe*), anteriors a les prohibicions de 1753. De l'enquesta hem extret la situació d'Antella, els pobles de la Vall de Càrcer i la dels pobles possessió del Comte d'Almenara (en negreta), que era al mateix temps, Senyor de la Baronia d'Antella, on podem veure l'expansió arrossera a partir de 1730 i que donaria lloc a la redacció del citat informe Caylus.

	Fanecades del terme	Fanecades d'arròs		
		Fins a 1730.	Després de 1730	1752
Alcàntera	¿?	626,00	Augment + de 1/3	
ANTELLA	¿?	200,00	Disminució	150,00
Beneixida	¿?	782,00	¿?	
Càrcer	2926,00	613,00	Augment + de 1/3	
Cotes	¿?	500,00	Augment + de 1/3	
Gavarda	¿?	400,00	Augment + de 400	800,00
Castelló	9847,00	2500,00	130,00	2630,00
Sellent	900,00	110,00	Augment + de 1/3	
Rafelguaraf	¿?	581,00	Duplicació	¿?

	Fanecades del terme	Fanecades d'arròs		
		Fins a 1730	Després de 1730	1752
Favaretà	¿?	800,00	¿?	¿?
Llauri	¿?	1450,00	¿?	¿?
Tossalet	¿?	359,00	Augment + de 1/3	¿?
Faldeta	¿?	539,00	¿?	¿?

Quadre 1. Fanecades d'arròs segons l'enquesta sanitària de 1752

LES TERCIANES

“Tercianes i quartanes, no fan tocar campanes”

“A l'estiu les tercianes no fan tocar les campanes, les de tardor ja són pitjors i les d'hivern no les cura el Pare etern”

L'expansió de l'arròs anava acompanyada de l'augment de les febres palúdiques -la malària-, les terribles tercianes per als valencians, que causaven greus malalties entre la població més jove, els treballadors de l'arròs, i la més vulnerable, que podia provocar la mort ateses les condicions sanitàries de l'època.

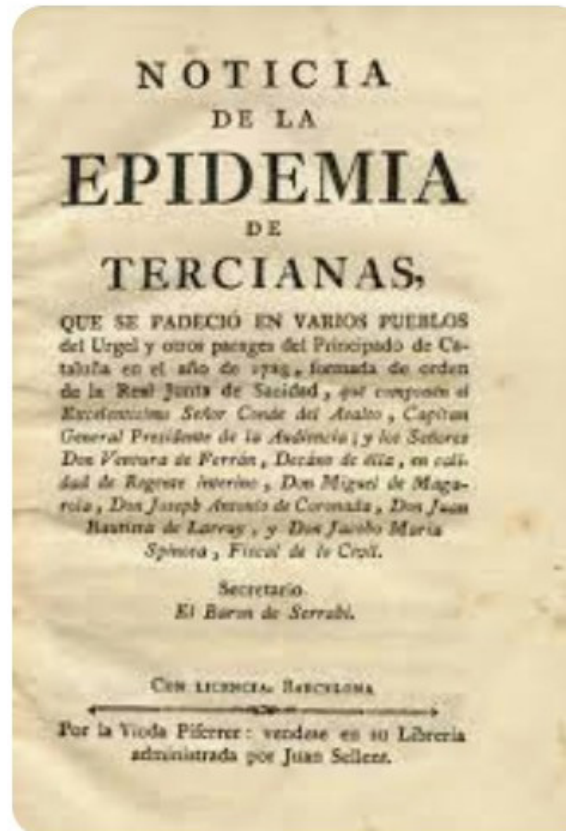
“El terme “terciana” es deriva del patró febril característic d'aquestes infeccions, en les quals els episodis de febre ocorren cada tercer dia, o amb un interval de 48 hores. El patró es deu al cicle de vida del paràsit dins dels glòbuls rojos de l'hoste”. (© Clínica Universitària de Navarra)

Per al *corpus* metge d'aquell moment la causa de les epidèmies de tercianes, convertides en una vertadera endèmia, eren el producte de les exhalacions que provocaven les aigües estancades dels bancals d'arròs.

En la segona meitat del segle XIX, en 1880, es descobriria que eren els mosquits *anopheles* que vivien a les aigües dels bancals d'arròs els causants de la malaltia a través del protozou del *plasmodium* transmès pel torrent sanguini.

“Es la acusada humedat, dirà Llansol en 1797, la característica més notoria de la Ribera: “si se considera la multitud inmensa de agua de esta Ribera en el espacio

de siete leguas desde Antella a Cullera (...) las infinitas azequias, y balsas de noria para regar los secanos, se conocerá por su atmósfera debe ser muy húmeda (...) maiormente los pueblos que tienen más cercanas las tierras pantanosas, tanto naturales como artificiales para la cría de los planteles y arroces, haziéndose insalubres, en ciertas estaciones del año, maiormente quando el calor es activo por los meses de Agosto, Septiembre, Octubre y por parte de Noviembre”. (Riera, 1988:28)

Aquestes eren les causes per les quals el botànic Cavanilles i Llansol insistien en la prohibició del conreu de l'arròs en la zona de la Ribera Alta, on els interessos arrossers l'expandien contínuament tot provocant alhora l'expansió de la proliferació de les tercianes. Per a Llansol, les febrades intermitents regulars i benignes eren les malalties dominants en la Ribera del Xúquer. En els següents paràgrafs ens en fa una descripció i ens dona informació sobre hàbits alimentaris de l'època:

“las intermitentes con mayor frecuencia son las tercianas y las cuartanas, aunque en general son de índole benigna (...) El principio de ellas es a primeros de julio, siguen aumentando en agosto y Septiembre, disminuyen por octubre y concluyen en todo Noviembre; las demás que se observan en diciembre son de revertencia” (...) “Los más sugetos son la gente del campo y los que trabajan en el cultivo del arroz. La edad que más comúnmente la

padece es de los 25 a los 50 años” (...) “Ellos pues por lo general son de mediana estatura, color pálido, verdinegro con algún fétor en el aliento, dientes flojos, y cariados, de mal color, su edad media sobre los 28 años; mueren por lo regular antes de los sesenta y padecen con frecuencia calenturas intermitentes de todas especies, pero más las tercianas espúreas. También las malignas con especialidad la choléricas, y disentéricas (...) en el invierno calenturas catarrales, pleurestias, y pulmonías catarrosas (...) En las mugeres se observan cachexias, hydropesias, afeciones escorbúticas, dolores gravativos de cabeza, abortos y esterilidad antes de tiempo”. (Riera,1988:36)

Respecte a la alimentació diu:

“Entre el sector más acomodado se usa la carne de carnero, de macho cabrío, algo de buey, bastante cerdo, arroz, verduras y agríos. Los sectores sociales menos acomodados consumen una dieta alimenticia a base de arroz, poca carne, mucho pimienta picante y dulce, tomate, y en invierno añaden cebolla, y el ajo (...) gran cantidad de pescado salado como sardinas, bacalao, atún. De pescado fresco muy poco, a excepción de los meses de octubre y noviembre, en los que los pobres comen muchas tencas, y anguilas de pésima calidad, sacadas de las acequias por donde dejan correr el agua que ya ha servido para la cría de los arroces” (...) “El pan tanto el del país como el de Castilla, en general es de buena calidad, sin embargo los pobres que trabajan en el campo se sirven de mucho del maíz”(…) “El vino del país es flojo, clarete agridulce, puesto que se suele vendimiar antes de tiempo para salvar las inundaciones del Júcar”.(…) “El tabaco es de uso común y el agua se obtiene para beber directamente del Júcar y sus acequias” (Riera, 1988:35)

Un mètode utilitzat per a combatre les tercianes eren les sagnies, que provocaven més problemes que curacions. Andrés Piquer es fixarà en les condicions naturals de les persones, en el seu hàbitat, en les condicions sanitàries de la població i la mancança de condicions higièniques dels pobles. Més tard serà la quina, el producte que s'utilitzarà per combatre les tercianes amb resultats més efectius. Francisco Llansol, insisteix en “la ventajosa administración de la quina” i criticava “el exceso con que muchos médicos se inclinan por el uso de la sangría”.

Episodis més greus de les tercianes del segle XVIII (Alberola Romà).

1717	1731	1739	1745	1751	1765	1775	1783
1784	1785	178					

L'INFORME CAYLUS DE 1753 I L'ACOTAMENT D'ANTELLA

L'informe Caylus dirigit al Marqués de Campo Villar, secretari de Gràcia i Justícia a Madrid, aconsellava la reglamentació del conreu de l'arròs, tot i que el mateix capità general, duc de Caylus:

“no ignoraba la dificultad de esta, puesto que los intereses ligados al cultivo eran considerables y estaban muy enraizados en la escala social valenciana. Ni los jornaleros ni los propietarios iban a colaborar en la solución del problema. Unos, los jornales crecidos, y otros, por los ingresos y rentas que percibían”. (Mateu:1978: 25)

Comte de Caylus (1692-1765)

En el mateix informe el Capità general Caylus afirmava que:

“ve con admiración quieren más padecer las epidemias de tercianas, dolores de costado y otras, gastando cuando tienen en curación, la de sus mujeres, e hijos, costando a la mitad de ellos la vida, que dexar sembrar el arroz. Que de este empeño entre personas hazendadas que tienen el manejo de los lugares, y se ausentan de ellos el tiempo que dura la epidemia, y de los dueños de los pueblos, que viven en esta capital en otras ciudades, y lugares sanos donde no les alcanza, ha resultado hasta ahora y resultará siempre casi imposible aclarar la verdad de los particulares” (Mateu, 1987:25)

És a dir, en aquell moment era més important el conreu de l'arròs, imposat o no, que les febres palúdiques, les tercianes, que costaven la pèrdua de la salut, sobretot, entre els jornalers que treballaven

la terra, i la voluntat de les “*personas hazendadas*” per expandir el conreu pels grandiosos guanys que l’arròs produïa.

Llistat de capitans generals del període arrosser.

1737-1759	Duque de Caylus	Prohibició i acotament
1760-1764	Sada y Santillón	Permisos
1765-1766	Conde de Aranda	Acotament de 1753
1766-1775	Conde de Sayve	Prohibició
1775-1777	Marqués de Vanmark	Prohibició
1777-1786	Marqués de Croix	Permisos
1786-1792	Marqués de Crillón.	Prohibició

Encara que l’informe és altament prohibitiu sobre la producció arrossera, posava el focus en la zona que es considerava “*de terrenos por el arte*”, on més es va centrar la delimitació dels vedats arrossers, com ara Antella, per exemple. En general els pobles de la Ribera Alta continuarien amb la plantació de l’arròs. Cavanilles (1795:II) dirà:

“Desde entonces, (en 1403), hasta nuestros días han alternado las licencias y las prohibiciones, sin faltar jamás poderosos abogados de este cultivo. (la nobleza i l’església). De cuando en cuando se presentaban otros para defender los derechos de la especie humana, para conservar la salud de sus individuos (els metges de les zones arrosseres); hacíanse buenos reglamentos, se ponían cotos en los campos, en fin se publicaban sabias leyes, pero el poder y la intriga hallaron siempre medios de eludirlas”

Tant els senyors dels pobles com els components dels ajuntaments, els llauradors benestants, com a Antella, que al seu torn eren nomenats pels senyors feudals, estaven interessats en el conreu de l’arròs pels guanys que produïa, raó per la qual continuaren a expandir els arrossars. També, en moments puntuals, els ajuntaments -sobretot els més grans- denunciaven els efectes de les malalties palúdiques. Els guanys econòmics de l’arròs prevalien, doncs, sobre les condicions sanitàries de la població. Situació agreujada entre els jornalers que vivien, sembraven, plantaven i recollien la gramínia, amb una alimentació escassa i sense protecció sanitària, un període de la història en el qual la higiene sanitària dels pobles era molt deficient, quasi nul·la.

El cas era que l’arròs anava conquerint cada vegada més espai, atesos els alts rendiments econòmics que produïa i la negativa dels pobles a deixar de conrear-lo, encara que pesaven, damunt dels

productors les recomanacions de les autoritats en la prohibició d’estendre’l fora dels amollonaments assenyalats, amb diverses penes.

Contra l’informe Caylus protestaren la noblesa i l’Església, per la pèrdua d’ingressos davant de l’acotament que delimitava la zona del conreu de l’arròs en aquelles zones on estava implantat. Segons els estaments noble i religiós, les mesures perjudicarien els seus interessos. Per exemple, la II Comtessa d’Almenara, Inés Ferrer de Pròxita Zapata de Calataiud (1667/1701-1754), senyora de Faldeta, Favareta, La Granja, Rafelguaraf i altres llocs, Xa Baronesa d’Antella entre 1726-1754, propietària de 1.362 fanecades d’arrossar en els seus senyorijs, va firmar un protocol dirigit a les autoritats -que després signarien altres membres de la noblesa- en el qual es queixava de les delimitacions que imposava la Reial Resolució del 14 de juny de 1753.

Entre els arguments de la protesta, figurava el greu perjudici per la disminució dels ingressos de les seues rendes i el nul·l interès per la insalubritat que les tercianes provocaven entre els treballadors que conreaven l’arròs:

“Asi hay muchos individuos (...) con cirros en el bazo, tericia, dientes negros y cariados, fetor de aliento, hinchazón de piernas, y muchas mugeres abotagadas, medio calvas, haciéndose estériles antes de tiempo (...) los más mueren de los quarenta a los cinquenta años. Contribuye también a esto, que como muchos de ellos son colonos, viviendo los propietarios fuera de peligro, no pudiendo conservarse con toda la buena dieta que exige un pueblo malsano, enferman con más facilidad, y por esto se observa que los propietarios que viven con abundancia no experimentan con tanta eficacia los efectos del vicio endémico” (Llansol, 1797)

Per la seua banda, Cavanilles argumentava:

“Verdad es que los jornales son crecidos, pero no corresponden al riesgo en que viven aquellos infelices. (...) Dexan estos jornaleros, dignos de mejor suerte, toda la utilidad á los que regularmente viven lejos del arroz,

á los que desamparan los lugares mientras dura el riesgo de enfermar”(Cavanilles,1795: II)

Dels pobles del senyoriu reial -el rei és un senyor feudal més- també sorgien protestes per les delimitacions, com la següent de 1753, expressada a Castelló de la Ribera:

“Aun entrariase dicha ruina con la perseverancia de la prohibición por que siendo de señorío los más de los citados pueblos, con cuios Dueños se distribuien los frutos contribuiendo a unos con quinta y a otros con sexta parte de ellos, y hallándose las tierras gravadas con censos sería imposible soportar semejantes gravámenes aminorando el fundamento que los sostiene”. (Mateu, 1978:134)

Malgrat l’oposició dels senyors, l’informe posava les bases i el punt de partida per a les posteriors legislacions sobre el tema arrosser, que s’allargarien durant la segona meitat del segle XVIII i aplegarien als anys seixanta del posterior segle XIX.

LA REIAL RESOLUCIÓ DE LA MONARQUIA DEL 14 D’ABRIL DE 1753

La resposta reial a l’informe Caylus es faria a través de la Reial Resolució del 14 d’abril de 1753, regnat de Fernando VI, en el qual informava al capità

general l’ordre *“de que se acotaran las tierras de arrozal”*. Ordre que es va complir en els pobles arrossers que acotarien aquells terrenys que s’havien dedicat al conreu de l’arròs en moments anteriors a la Reial Resolució tot prohibint el conreu en aquells llocs que no estigueren delimitats anteriorment. (Pezet, 1972) Per al nostre cas, la resolució manada pel rei, sobre Antella deia:

“Que se permita la cosecha de arroz en cien hanegadas de tierra, cuya porción se señalarán en las mismas que antes se hacía; pero que sean las más distantes de la población, prohibiéndola absolutamente en lo restante de su termino”.

El següent quadre ens mostra les autoritzacions i prohibicions de la Reial Resolució del 14 d’abril de 1753 sobre el conreu de l’arròs d’Antella, pobles dels voltants i els pobles de possessió del Comte d’Almenara. En tots els casos s’indicava que el conreu havia de fer-se el més lluny de la població i amollonar-se en circuit el lloc on es podia conrear l’arròs tot prohibint el conreu en la resta dels termes que no estigueren amollonats.

Sobre Castelló de la Ribera, Cavanilles en les darrerries del segle XVIII comentarà:

“el termino general es llano, fértil y en todos tiempos sano, hasta que el cultivo del Arroz lo hizo mudar de

	PERMISOS	PROHIBICIONS	Jurisdicció
ANTELLA	100,00 Fanecades		Comte d’Almenara
Alcàntera	200,00 Fanecades		Senyoriu
Càncer		Prohibició total	Senyoriu
Alcosser	200,00 Fanecades		Senyoriu
Vilanova de Castelló	1500,00 fanecades		Del Rei.
Beneixida	200,00 Fanecades		Senyoriu
Cotes		Prohibició Total	Senyoriu
Sellent		Prohibició Total	Senyoriu
Rafelguaraf	100,00 fanecades		Comte d’Almenara
Favara	200,00 Fanecades		Comte d’Almenara
Faldeta	180,00 Fanecades		Comte d’Almenara

aspecto.....la pasión del Arroz llega aquí al exceso quisieranle dentro de sus casas, y lo harian si el sol y el agua pudiesen penetrar”

Trenta-nou anys després de la Reial Resolució, el botànic Cavanilles visitava la Ribera en el seu viatge a través del País Valencià. El 14 de juny de 1792, després d'eixir d'Antella per dirigir-se a la vall de Càrcer - la “vall farta” - segons el botànic, escrivia una observació sobre els efectes que les exhalacions dels camps arrossers produïen sobre la seua persona:

“A la derecha del Xúcar y al mediodia de Gavarda y ANTELLA, està el valle de Càrcer que algunos llaman vall farta (...). Hay en este valle quatro poblaciones , es a saber COTES, CÁRCER, ALCÁNTARA Y BENEGIDA y en elles 160 vecinos (850 habitantes) ocupados en la agricultura.....Se ve este recinto distribuido en tres faxas paralelas al Xucar: la más honda é inmediata al rio sirve para el cultivo del Arroz, la segunda para Huertas, dónde eestan las poblaciones, y la tercera, que es la más alta, se destina á viñas , olivos, algarrobos y sembrados. La infección que exalan los arrozces, y el embarazo que los vientos hallan para renovar la atmósfera, causarían menos daños si las poblaciones estuvieran en los sitios elevados del valle hácia mediodia. En todasse experimentan rebeldes tercianas, y por todas partes se percibe un fétor insoportable. Apenas entre por el valle por el mes de junio , y empecé á respirar aquel ayre infecto, senti un dolor intenso de cabeza, con otras señales de tercianas; aumentóse durante el dia , que empleé en recorrer en recorrer aquellos campos fue mayor mientras estuve en Benegida cercado de arrozces por el norte, oriente y mediodia, y al llegar por la noche a Sumacárcel me hallé sumamente desazonado. Tomé entónces una fuerte dosis de excelente quina, que destruyó el veneno, y así pude continuar mi expedición”. (Cavanilles,1996:II)

La Reial Resolució del 14 de juny de 1753: “*supuso la consecución por vez primera, de una ordenación territorial de los arrozales para todo el reino de valencia*” (Giménez Font, 2008: 278) estaria vigent al llarg de la segona meitat del segle però era sistemàticament incomplida, tot i que s'hi delimitaven les terres aptes per al conreu de l'arròs amb la col·locació de mollons que estaven prohibits destruir.

L'ACOTACIÓ DE LA ZONA ARROSSERA D'ANTELLA DE 1753 (A.G.S., S^a H^a., L.846)

La Reial Resolució ordenava la reducció general de permisos, tant legals com il·legals, per al conreu de l'arròs i prohibia plantar arròs fora dels vedats establerts per les autoritats:

“a tales términos que sirva de remedio a los daños que por ella se han experimentado (les tercianas), però: “sin privar a estos naturales de las utilidades que les produce el cultivo de este fruto, en la parte que la salud publica lo permita (...) se sirvió mandar que este negocio se examinara con la xeria reflexión que corresponde a su gravedad”.

Per eixe motiu les terres de la governació d'Alzira, com tots els pobles arrossers del regne, eren obligats a l'amollonament del terme on se sembrava arròs:

“se han de amojonar en circuito (.....) y con intervenció de las Justicias del pueblo, (els regidors dels ajuntaments) se nombraran los propietarios y razón de las hanegadas a quien pertenezcan entregando una copia también firmadas y autorizada con expresió de las Partidas de tierras en que se prohíbe y en que se permite la siembra de arrozces, y la extensión y hanegadas que cada una contenga.”

En la mateixa resolució es feia ressò d'una de les polèmiques sobre el conreu de l'arròs:

“Que ninguno pueda labrar en agua para disponer esta cosecha pues se prohíbe absolutamente este genero de cultivo con la obligación precisa de y condición y carga específicamente de que en las tierras donde se crían arrozces se haya de introducir todos los días agua nueva y fresca con que se renueva y escurra sin detenerse más tiempo que la de uno a otro riego quedase sobre la tierra y para la puntual observación manda su magestad”.

L'ACOTAMENT D'ANTELLA DE 1753

L'acotament d'Antella de 1753 es va fer entre mesures i formularis legals entre els dies 3 i 7 de juny amb la presència del Corregidor d'Alzira, Miguel de Losada que al mateix temps era el Jutge de la Comissió: “*para poner en ejecución la Real Resolución de S.M. sobre la siembra, cultura y prohibición respectiva en los términos de los pueblos de la Gobernación de dicha Villa (Alzira)*”. Del document coneixem els noms dels perits, Francisco Bosca y Diego Peris, i de l'agrimensor, Josef Rodriguez, nomenats pel tribunal d'amollonament. Per part d'Antella coneixem els noms de les persones, expressades en el quadre següent, que assistiren el “*señor corregidor al reconocimiento de las tierras de arroz*”:

Alcalde Major: Josef Mascarós
Alcalde Ordinari: José Baldoví.
Secretari de l'ajuntament: Vicente Martínez
Prevere i Vicari de l'Església: Francisco Sorrilla
Agutzir: Antonio Ximeno

Pregoner del jutjat: Josep Llàcer
Mestres d'obra: Marco Pardo, Josep Berenguer; Antonio Rubio.
Experts llauradors, acompanyats a les mesures: Josep Torres, mayor; Felipe Crua

Pel testimoni del secretari de l'ajuntament coneixem que en eixe moment: *“Posehen los dichos moradores en dicho termino ciento y quarenta y ocho hanegadas de tierra de arroz cuyas tierras de tiempo muy antiguo se hace arroz en ellas, sin que se sepa cosa en contrario.”*. Respecte a Antella, les partides dels Arrossars, el Bosc, la Fonteta i del Molló eren les partides tradicionals del conreu:

“En dicha fecha (3 de juny de 1753) el corregidor y juez de comisi3n procedi3 a la ejecuci3n y cumplimiento de su cometido por lo tocante a este t3rmino (...) y se haga medida de las cien hanegadas en que ha de quedar permitida la cosecha, y para su amojonamiento en circuito, se pongan se1ales para la construcci3n de los mojones”.

El reconeixement de les terres per a la delimitaci3 de les cent fanecades permeses va començar el dia 4 de juny de 1753 a les sis del matí, tot començant per la partida del Moll3:

“Sali3 de esta dicha Baroni3 al t3rmino de ella por la parte de Levante y habiendo reconocido una pieza de tierra que antes se sembraba arroz y esta sita en dicho t3rmino , partida del Moj3n, mand3 su se1orí a dicho Rodr3guez, agrimensor procediese a su medida como en efecto a la vista y presencia del tribunal procedi3 y execut3 la medida de dicha tierra que cont3 con la existencia de cuatro hanegadas y un quart3n de tierra, y seguidamente mand3 poner su se1orí en su circuito estacas en cuyos sitios han de ser construidos mojones de argamasa y piedras”.

Despr3s, la comisi3 es va traslladar a la partida del Bosc, on es van fer les mesures pertinents de les terres: *“que antes se sembraba arroz”*. A continuaci3 van fer les mesures corresponents en la partida dels Arrossars i la Fonteta amb el mateix procediment per tal de fixar els llocs de les estagues per a continuaci3 posar els mollons de pedra i argamassa, i així successivament:

“Y prosiguiendo el circuito de dichas tierras, mirando hacia MEDIODIA, en el margen de las que es propia de dicho DON VICENTE ROCA que linda con tierras de dicha CONDESA DEL REAL, Y DE VICENTE CRUA, regadera en medio, se dexo plantada otra estaca para la construcci3n del SEPTIMO moj3n y ultimo distante de la antecedente ciento SESENTA y siete pasos, y de la primera, l

noventa cuyas tierras de tiempo muy antiguo se hace arroz en ellas, sin que se sepa cosa en contrario”

Camps d'arr3s al terme d'Antella

El primer recorregut es va interrompre a les deu i quart del matí, es retiraren al poble i reiniciaren la mesura el mateix dia, a les tres de la vesprada, i es traslladaren a la partida de la Fonteta per completar la mesura de les cent fanecades permeses, que finalitzaria sobre les cinc i quart de la vesprada.

“En dicha Baroni3 y a lo que serían como las seis horas de de la ma1ana de antedicho sali3 del poblado de esta dicha baroni3 y se constituy3 en la partida nombrada LA FONTETA en que por dicho alcalde y un experto se afirm3 y asegur3 se ha sembrado y criado antes la cosecha de arroces y ahora queda PROHIVIDA y a presencia de su se1orí y dem3s antedichos el referido Rodr3guez, agrimensor procedi3 a la medida de la tierra de dicha partida , y const3 ser su extensi3n en n3mero de cincuenta hanegadas y dos quartones”.

L'amollonament finalitzaria el dia 5 de juny, quan:

“... el referido se1or corregidor y juez de comisi3n en vista de estas diligencias y por ellas queda medida la extensi3n y n3mero de de las cien hanegadas de tierra, en que este t3rmino qued3 permitido la siembra y cultivo de la cosecha de arroz y debiendo constar igualmente de la extensi3n y n3mero de hanegadas de las dem3s tierras que en este dicho termino se sembraba y criava esta cosecha”.

Partida	Fanecades	Quartons
Arrossars	55,00	2/4
Bosc	18,00	0,00
Fonteta	22,00	1/4
Moll3	4,00	1/4
Total	99,00	4/4

“De forma que juntadas todas las antedichas partidas forman la suma de las referidas cien hanegadas que quedan amojonadas en circuito. Cuya relación dixerón haver hecho bien y fielmente según Dios y su conciencia, saber y entender (...) lo firmó Su Señoría, Dicho agrimensor y no los referidos Torres y Crua por que dixerón no saber”.

Els propietaris de les fanecades d'arròs permeses en l'acotament de 1753 eren els següents:

	Fanecades		Fanecades
Josef Torres, Mayor	4,00. ¼.	Josefa Simbor	4,00. ¼.
Pedro Anrrubia	3,00	Vicente Crua	3,00. 2/4.
Francisco Miralles	14,00	Antonio Belvis	7,00
Condesa del Real	5,00. ¼.	Herencia de Antonio Martorell	4,00
Antonio Navarro	5,00	Manuel Martorell	34,00
Antonio Garcia	5,00	Vicente Roca	7,00
Josef Alapont	4,00. ¼.	Vicente Crua	3,00. ¼.
Jayme Sanz	4,00	Herencia de Vicente Tomás de Crua	7,00
Condesa del Real	5,00	Condesa del Real	11,00

Els costos de l'amollonament foren els següents:

	JORNALS	PREU JORNAL	Libras	Sueldos	Dineros
Maestros de obra	5,00	10,00 sueldos	2,00	10,00	
Peones	2,00	7,00 sueldos	4,00	4,00	
Valor de la pedra dels mollons i la conducció.		9,00 libras	9,00		
19 cahices de cal amasada.			12,00	5,00	
TOTAL, JORNALS I MATERIAL			27,00	19,00	
AUTORITATS I AGRIMENSORS					
Miguel Losada, Corregidor.			25,00		
El escrivano			43,00	18,00	6,00
Diego Peris, Llaurador			5,00	5,00	
Francisco Boscà, Llaurador			5,00		
Josef Rodríguez, Agrimensor			3,00		
José Ximeno, Alguacil			5,00		6,00
TOTAL, AUTORITATS			86,00	23,00	12,00
Tasación de costas y construcción de los mojones.					
Repartimiento por hanegada			1,00	3,00	1,00

El dia 7 de juny, finalitzada la mesura, s'ordenava que es fera el pregó per a coneixement del poble d'Antella *“a son de trompeta en los puestos acosmbrados de esta Baronia (...) y de cuyo pregón se fixe copia a las puertas de la casa del ayuntamiento de esta baronia (...) y poner en execución y cumplimiento la real resolución de Su Majestad respecto a los cotos y partidas en que queda permitida la siembra y cultivo de la cosecha de Arroz quedando prohibida su siembra en todas las demás tierras de cada pueblo respectivo a todos los vecinos de la Baronia y otras partes”* (els terratinents o propietaris de terres que no viuen en Antella).

EL PREGÓ

“Que por lo tocante al termino de esta baronia queda permitida dicha cosecha en las partidas que por conformidad a las órdenes de dicha comisión quedan amojonadas en circuito y en su cumplimiento y puntual observancia manda su señoría que ninguna persona sea osada a sembrar criar arroz en otra partida de este término que en las tierras que quedan amojonadas en circuito y que en la siembra y cultura de arroz en dichas tierras se se guarde que ninguno pueda labrar en agua para disponer esta cosecha, y que en las tierras donde se criase el arroz se haya de introducir todos los días agua nueva y fresca con que se renueve y corra sin detenerse más tiempo que la de uno a otro riego quedarse sobre la tierra que los planteles de arroz que al presente se hallan sembrados en las tierras de este término y fuera de los cotos amojonados para la cosecha que el presente año se puedan conservar hasta el tiempo de trasplantarse en las tierras amojonadas, y que desde que están queden plantadas, se arranquen hacen dichos plantones, y que en adelante no puedan sembrarse, ni criarse plantíos, fuera de las partidas y tierras amojonadas todo lo cual se guarde y cumpla exactamente cómo y en no quitar y no arruinarse los dichos mojonos con aperebimiento que se procederá con el mayor rigor al castigo de los contravenientes para lo cual su señoría ofrece veinte pesos de premio a cualquiera persona que denunciase con verdad al vecino cosechero que hubiese contravenido a cualquiera de las referidas y la justicia lo haya tolerado cuyo premio se le dará justificada que sea su denuncia y se le guardará secreto y para que venga a noticia a todos se manda publicar este pregón en la baronia de Antella a los siete de junio de mil setecientos cincuenta y tres =Don Miguel de Losada = ante mí Carlos Maseres”.

LES AMPLIACIONS POSTERIORES A 1753

Ja hem comentat que segons els diferents capitans generals, sempre recolzats per la Corona, s'entrava en fases diferents del conreu de l'arròs amb successius permisos i prohibicions amb les

consegüents delimitacions, però sempre partint de les acotacions de 1753. Normalment, mai es complien les delimitacions de les resolucions, per uns motius o d'altres, tenint en compte sempre les pressions de la noblesa i l'església davant de la Cort. Per eixe motiu, a partir de 1758, començava una nova successió de permisos i prohibicions. Amb l'arribada d'un nou capità general, el marquès de Sada y Santillón (1759-1764) es donaran nous permisos per l'ampliació dels vedats de 1753, i s'obriria així una nova etapa expansiva del conreu arrosser. A Alberic i Castelló de la Ribera es faran les acotacions més importants. Cavanilles al seu pas per Alberic dirà: *“Si vols viure poc i fer-te ric, ves-te'n a Alberic; si en vols més, a Massalavés”* tot considerant la gran extensió dels arrossars de la zona.

Durant el període entre 1753 i 1758 no tenim informació d'Antella, però segurament aniria ampliant-se la superfície arrossera, com demostren les mesures de 1780 i 1783, on s'han ampliat les fanecades d'arròs de 1753. Serà en 1775 on s'inicia novament una forta contraofensiva contra l'arròs a causa de la greu incidència de les tercianes en aquell any i la pressió del claustre mèdic de la Universitat de València, que portarà a la promulgació d'una nova ordre prohibitiva del capità general, Jean Martin Van Marcke de Lummen (Auto, del 8 de novembre de 1775) que disposava, una altra vegada, la revisió dels vedats i la seua verificació per l'administració on ara intervenien els professionals metges:

“tomando declaración e informes de los peritos agrimensores y profesionales médicos sobre la situación actual (...) haciendo saber a todos sus vecinos que en adelante se abstengan de sembrar, plantar, y criar arroces (...) bajo la pena de que, si estuviere en verde, quando se tenga noticia de la contravención se arrancará a sus costas, y si criado, se recogerá también de sus cuentas para el Real Fisco” (...)

Entre les penes més severes estava la privació dels càrrecs dels justícies dels pobles (els regidors dels ajuntaments), els col·lectors i *“destierros, (y) reclusiones en Castillos y Presidios”* (Riera, 1983:18).

ELS AMOLLONAMENTS D'ANTELLA DE 1780 I 1783

Els amollonaments de 1780 i 1783 els coneixem per la Reial Resolució de Carles IV, Rei d'Espanya entre 1788-1808, del 14 de juny de 1806, que estaria vigent fins a 1860, any en què es faria el primer reglament sobre arrossos que arribaria fins a 1945. La Reial resolució de 1806 és el resultat

d'un intens debat del *Consejo de Castilla* sobre la situació arrossera valenciana entre els anys 1788 i 1804. Debat que donaria lloc a la redacció del *Expediente General de Arroces* (EGA), i es remetrien les seues conclusions al rei Carles IV, que promulgaria la Reial Resolució, i que després s'enviaria al capità general del Regne de València per al seu compliment. La Resolució tornava, una altra vegada més, a demanar la situació dels arrossars valencians a partir de l'acotament de 1753 i dels permisos posteriors. Per al nostre cas, sabem que el 9 de març de 1807 l'alcalde d'Antella Josef Vidal y Sanchis, tenint en compte el compliment de les dèsset instruccions de la citada resolució, farà les diligències oportunes per al reconeixement de les fanecades d'arròs del terme a partir de l'acotament de 1753 i convocarà tots els propietaris de terres d'arrossars que havien obtingut els permisos pertinents, tant de l'acotament de 1753 com dels permisos posteriors a la data esmentada, per què presentaren la documentació, tant original com les còpies, que acredités els corresponents permisos.

De les dades que les autoritats tenien sobre el conreu de l'arròs és després que s'havia fet una autorització pel marquès de Croix del 14 de juny de 1780 per la qual:

“ quedaban habilitadas para la cria de dicho fruto de arroz unas cortas porciones de tierra que posehian VICENTE ANRRUBIA, PEDRO VIDAL, MARIANO CALABUIG Y JAYME BLANQUER, labradores y vecinos de la expresada Baronía de Antella, en el término de la misma, sin manifestarse el número de hanegadas de cada uno, sus respectivas lindes y partidas donde se hallaban situadas”.

De dos permisos del 27 de maig de 1783: *“acordadas también por el referido señor excelentísimo (Marqués de Croix) quedaran igualmente permitidas y habilitadas para la cosecha del indicado fruto del arroz en el mismo término de Antella las tierras cuyo número de hanegadas, sus respectivos dueños (en el present treball no hem ficat els noms dels propietaris per la llarga extensió de la relació) y partidas donde se hallaban situadas son como sigue”:*

Partides	1753		1780		1783	
	Fanecades	Quartons	Fanecades	Quartons	fanecades	Quartons
Arrossars	55,00.	1/4			143,00	1/4
Bosc	23,00	2/4			97,00	3/4
Fonteta	26,00	2/4			115,00	1/4
Pla			60,00	7/4	360,00	2/4
TOTAL	104,00	1/4	61,00	3/4	715,00	7/4

És a dir, de les cent fanecades permeses d'arròs en 1753 s'han comptabilitzat 880 fanecades i 1 1/4, en 1783. En un període de 30 anys s'ha augmentat en 780 les fanecades respecte a les permeses pel Duc de Caylus, que ara quedaven amollonades i legalitzades. L'augment de la superfície arrossera, en aquest cas, del terme d'Antella és la manifestació de l'augment del conreu en l'etapa de la segona meitat del segle XVIII arreu del País Valencià.

Una vegada fet el mesurament de la superfície de les terres arrossars del terme, l'expedient s'enviava a València per al coneixement de les autoritats corresponents, tal com diu la present diligència:

“lo firmo en antella a tres de febrero de mil ochocientos ocho = oficio: miguel ximenez muy ilustres señor = dirijo a vs el adjunto expediente a fin de que se sirva interponer su autoridad en la aprovacion de sus diligencias , y me dispense las ordenes de su superior agrado para finalizar las diligencias que restan = dios guarde a vs muchos años . antella y febrero tres de mil ochocientos ocho = francisco sanchis = al muy ilustre señor intendente general de este reyno”.

El quadre següent ens mostra el resum de les actuacions pertinents.

20-01-1807	L'alcalde d'Antella, Josef Vidal y Sanchis, ordena la formació de l'expedient, on s'inclou el permís de 1753 i els permisos de les acotacions de 1780 i 1783.
9-03-1807	L'Ajuntament demana que es presenten, per part dels propietaris, les còpies o documents originals de les parcel·les d'arròs del terme d'Antella en un termini de 15 dies.
28-03-1807	No compareix cap propietari per a la presentació dels documents.
8-04-1807	Convocatòria del ple de l'Ajuntament per al nomenament dels perits agrimensors.
9-04-1807	Nomenament de Vicente Crua y Mariano Gómez, com a perits agrimensors i a Josef Torres de Josef, com acompanyant dels perits.
11-04-1807	Acceptació dels càrrecs.
8-01-11808	Manifestació dels perits agrimensors que s'ha realitzat el mesurament de les terres arrossars del terme.
11-01-1808	Publicació resumida de les terres acotades.
12-01-1808	Visita del Jutge de comissió per a la col·locació dels mollons.
13-01-1808	Pregó per a coneixement de les terres delimitades.
29-01-1808	No hi acudeix ningú.
30-01-1808	Taxació de les costes dels treballs de la mesura.
	La guerra contra l'ocupació francesa paralitzaria el procés en el Regne de València.

Del moment estudiat coneixem els noms de les persones que van intervenir en l'amollonament

de 1783 i les seues costes segons queden expressats en els següents quadres:

Càrrecs	Noms i Cognoms.	Procedència	Edats
Alcalde de 1807	José Vidal y Sanchiz	Antella	
Alcalde de 1808	Francisco Sanchiz	Antella	
Secretari de l'Ajuntament	Francisco Ribas	¿?	
Regidor de 1807	Vicente Blanquer	Antella	
Regidor de 1807	Francisco Martorell	Antella	
Síndic Personer General	Vicente Torres	Antella	
Síndic Personer del comú	Antonio Giner	Antella	
Pregoner	Josef Oliver	Antella	
Agrimensor	Vicente Crua	Gavarda	32 anys
Agrimensor	Mariano Gómez	Antella	30 anys
Acompanyant	Josef Torres de Josef	Antella	57 anys

De la informació facilitada dels intervinents en els amollonaments de 1780 i 1783 cal fer menció a les noves figures que formen part de l'Ajuntament, la del síndic Personer del Comú i del síndic Personer General, dos figures creades per les reformes dels ajuntaments del regnat de Carles III en els anys seixanta del segle XVIII. (Decret del 26 de juny de 1766):

“.....deseando evitar las asonadas y levantamientos (.....) que nunca los pueblos alegasen que los regían despótica y arbitrariamente (..)los que los gobernaban sin mirar por el común (.....) su mismo nombre de Diputado y Personero del Común da a entender que los que ejercen estos empleos son unos sujetos destinados a mirar por el bien común, esto es, por el beneficio público” (Amorós Vidal)

El síndic Personer del Comú era elegit pels “veïns i contribuents dels pobles” amb la finalitat de donar veu, en els ajuntaments controlats per les oligarquies locals, al *comú*, a la gent dels pobles, per a contrarestar la influència d’aquells. La intenció era bona, i es considera, per part dels historiadors, d’una mena de “*democràcia municipal anticipada*”. Però els resultats no foren els desitjats, ja que en moltes ocasions els càrrecs recauen en persones que també eren membres de les oligarquies municipals.

Així finalitzava l’amollonament i la darrera legalització de les terres d’arrossar d’Antella atenent a la Reial Resolució del 14 de juny de 1806.

Antella, estiu de 2025

TAXACIÓ DE COSTES

	DIETES	TREBALLS
Josef Vidal. JUEZ		10,00 rls. velló
Francisco Sanchis, Alcalde		96,00 rls.velló
Sindico Personero	1,00	20,00 rls.velló
Peritos Agrimensores	12,00 x 18 R.V.	216,00 rls.velló
Peritos Agrimensores		468,00 rls.velló
Perito Mostrador	12,00.	234,00 rls.velló
Alcuacil		42,00 rls.velló
Escrivano		258,00 rls.velló
Gestos de Papel sellado		4,00 rls.velló
Real Hacienda. Impuestos		36,00 rls.velló
TOTAL		1168, 00 reales de vellón

Quadrilla de segadors d’Antella

Segador valencià segle XIX

BIBLIOGRAFIA

A.G.S., S^a H^a., L. 846. *Relación certificada del informe de D. Miguel de Losada coronel de caballería y corregidor de la villa de Alcira. 1752.*

ALBEROLA ROMÀ, Armando. (1999) *Catàstrofe, economia y acción política en la Valencia del siglo XVIII.* Institució Alfons el Magnànim. Diputació de València. València.

AMORÓS VIDAL. *El Síndico Personero del Común: La voz del común.* https://www.archena.es/images/tablonanuncios/Archivo/05el_sindico_personero_1.pdf (Vist el 21-07-2025)

BLASCO ROVIRA, Ana María. (1983) *La lucha antifeudal en Benifaió.* Excmo Ayuntamiento de Benifaió.

BARBER CASTELLÀ, Frederic. (2022). *Ascens social i poder senyorial. La memoria del comtat de Ròtova. (segles XVII-XX).* Col·lecció Arxius Familiars. Editorial AFERS. Catarroja-Gandia.

CAVANILLES PALOP, ANTONIO JOSE. (1998). *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia.* Llibre I; Llibre II. Fundació BANCAIXA València.

CONEJERO NOGUERA, Alejandro. (2010) *La terra tremola: 262 aniversari del terratrèmol de 1748.* LA LLOCA n°6. Págs,19-24. Edita CILIM, Associació Cultural d'Antella.

CONEJERO NOGUERA, Alejandro. (2018) *La possessió de la Baronia d'Antella per la comtessa de Real i Almenara en 1727, com a símbol del poder feudal?* LA LLOCA n° 13. Pag. 29-45. Edita CILIM Associació Cultural d'Antella..

CONEJERO NOGUERA, Alejandro. (2022). *EL FEUDALISME A ANTELLA. L'abolició del feudalisme a Antella.* revista LA LLOCA n° 21. Edita CILIM, Associació cultural d'Antella.

CUBERO SALMERÓN, José Ignacio. (2003) *El Libro de Agricultura de Al-Awar.* Junta de Andalucía. Consejería de Agricultura y Pesca.

https://www.juntadeandalucia.es/export/drupaljda/1337165363El_Libro_de_Agricultura_de_Al_Awan_Volumen_I_y_II_BAJA.pdf Vist el 27-07-2025.

FRANCO, Vicente Ignacio. (1804). *Noticia de la actual población valenciana.* Servicio de reproducción de libros. librerías PARIS-VALENCIA. 1979-VALENCIA.

GIMÉNEZ FONT, Pablo. (2008). *Las transformaciones del paisaje valenciano en el siglo XVIII. Una perspectiva geográfica.* Institució Alfons el Magnànim. Diputació de València.

HERRERO PIQUERES, Joan Francesc. (1997). *ANTELLA, ABANS I ARA.* Editorial Coure. València

MATEU, Enric. (1987). *Arroz y paludismo: Riqueza y conflictos en la sociedad valenciana del siglo XVIII.* Edicions Alfons el Magnànim. IVEI-Valencia.

MUÑOZ FERNÁNDEZ, Irene M. (2019) *Cuando comenzaron a cultivar el arroz los japoneses? Domesticación, difusión e implantación en la esfera de interacción del mar Amarillo.* Universidad Autónoma de Madrid.

<https://www.ucm.es/data/cont/docs/106-2019-09-18-1.%20Mu%C3%B1oz%20Fern%C3%A1ndez.p>

PESET REIG, Mariano y PESET REIG, José Luis. (1972) *Cultivo de arroz y paludismo en el siglo XVIII*

<https://digital.csic.es/bitstream/10261/288418/1/Cultivo_arroz_paludismo.pdf> (Vist el 18-07-2025)

RIERA, Juan. (1983). *Estudios y documentos sobre arroz y paludismo en Valencia. (SIGLO XVIII).* Secretariado de Publicaciones. Ediciones de la Universidad de Valladolid. Valladolid.

RIERA, Juan. (1988). *Epidemias y paludismo en la ribera del Júcar. (Una topografía médica del siglo XVIII).* Universidad de Valladolid. Secretariado de Publicaciones. VALLADOLID

SANTARRUFINA ROMERO, Ricardo. (2023). *La casa de Almenara a través de la historia. (S. XIII-XVIII).* Diputació de Castelló- Universitat Jaume I. Castelló de la Plana.

Tercianes: <https://www.cun.es/diccionario-medico/terminos/terciana> (Vist el 19-07-2025)

ENTREVISTA

**JOAQUIN ORTS, JORNALER,
PLANTADOR I SEGADOR
D'ARRÒS D'ANTELLA**

L'entrevista al nostre veí, Joaquin Orts, a qui agraïm públicament la seua col·laboració desinteressada, va ser realitzada el diumenge 6 de setembre de 2025 com a colofó del treball sobre l'arròs, que presentem en aquest número de La Lloca. A Espanya, l'arròs se sembla normalment entre els mesos d'abril i juny. La floració ocorre als seixanta dies després del sembrat i la collita es porta a terme entre els mesos de setembre i octubre. A la imatge podem veure Joaquin a la porta de sa casa, al poble d'Antella. Joaquin ens conta que va treballar plantant i segant arròs així com en altres treballs agrícoles, tant al nostre poble com a la Ribera baixa i a França també. Comença dient que el planter de l'arròs es feia en la zona del terme situada entre el Molí i la Séquia Reial del Xúquer, al marge dret de la qual es plantava després l'arròs.

Com es treballava? Es treballava el bancal, ho deixaven tot net i quan ja estava bo, soltaven l'aigua. S'arremullava tot el bancal i quan això, tiraven l'arròs, i ja no faltava l'aigua en el bancal. Perquè brillara i eixira, no li devia faltar aigua, ja que l'arròs necessita contínuament d'aigua. Arrancàvem els planters a mà i plantàvem l'arròs en la partida dels arrossars.

Com eren els horaris de treball? Normalment, eren de cinc o sis hores. Pel matí, amb la fresqueta, ens ficàvem a arrancar el planter, l'escampàvem, i després els homes es ficaven a plantar-lo en el bancal, on començava a criar-se.

L'aigua sempre estava entrant, no? L'aigua sempre estava entrant. L'aigua no devia de faltar ni per al planter ni per a l'arròs, i ell anava criant-se; i quan ja estava l'arròs granat, aleshores tallàvem l'aigua, i quan en quedava poqueta, un filet, ja anàvem segant arròs en terra seca, tot i que sempre quedava algun bassiol. Aleshores, fèiem la garba i amb un corbellot segàvem l'arròs i el llançàvem damunt del cul de la palla, i així no es banyava gens ni miqueta, res de res, i quan d'això, el portàvem a l'era perquè s'acabara d'assecar.

Com trèieu l'arròs de la palla? Amb la màquina i amb els animals. També fèiem la parva i els animals en un trill passaven i el deixaven sobre l'era i després llevàvem la palla i l'aventàvem, quan feia aire, amb una pala, i amb l'ajuda de l'aire es quedava el gra de l'arròs sobre l'era, separat de la palla, i es quedava tot netet.

Era dur, el treball de segar l'arròs? Home, era pesat, perquè sempre anaves ajupit, i la faena sempre és "pesà", unes més "pesaes" que altres, però "pesà". Cavar, tarongers també és una faena "pesà", també; saps que vull dir-te...?

Quin era el temps de segar-lo? Pel setembre. Feia calor, calor. També em van llogar per pujar l'arròs a les andanes, on el guardàvem per després vendre'l.

...perquè brillara i eixira, no li devia faltar aigua, ja que l'arròs necessita contínuament d'aigua.

D'aquella època tens alguns records especials, alguna anècdota? Fèieu alguna competició per veure qui segava més? No!; l'únic que recorde va ser un any, que hi va haver un concurs, va ser en l'Escorredor, per arrancar les mates del planter. Érem un quants xavals, saps que vull dir-te?, i a veure qui arrancava millor, i més.

Com treballàveu? Quan anàvem segant, anàvem a la marxeta. Tingues en compte que aquelles corbelles tallaven molt, i una escapaeta de no-res, i ja ho saps... Mira Julian, el Soro, que vivia allí, on està la casa del metge. Julian era, estic per dir-te que era..., com t'ho puc dir, era bragat i alt, i eixe any vaig anar amb ell a la Ribera, i jo, com segava a dreta i esquerra, va i em diu: "Xe, no vages tan a presa, que em deixes darrere" (riu); ja que ell segava amb la dreta, no s'aclaria amb l'esquerra, i jo amb la dreta i l'esquerra, que era un avantatge (riu).

Quan acabàveu la temporada a Antella, anàveu a altres pobles? Quan acabàvem la temporà, jo te diré, ací segàvem, segàvem; però més a Massanassa, Sollana o Catarroja. Allí segàvem tot allò a corbella.

En una d'aquelles temporades vam haver de segar una extensió d'unes 20 o 23 fanecades; i el propietari d'aquella terra va i ens diu que a veure si podíem segar-ho prompte, ja que feia aire i tenia por que les plantes es tombaren, i ens diu: "Xe, afanyeu-vos, a vore si l'acabeu prompte", perquè si l'arròs el tombava el vent, queia i es grillava; i així ho vam fer. Poc a poc ens vam fer amb tot el bancal. Quines coses, eh! Els segadors que estem retratats, durant el treball, som els qui vàrem estar allí.

Respecte als jornals, com anava la cosa?

Ens ajuntàvem una colla d'hòmens, i qui estava al càrrec deia: a tant. Vaig fer una temporada a França i també, igual: plantàrem, ens pagaren i au. Treballaves, perquè treballaves... I t'estacaves, a voltes; en uns bancals més que en altres. Depenia de moltes coses, però en general quasi sempre treballàvem estacats els peus dins del fang dels bancals i, això sí!, sempre amb l'esquena abaixada i amb compte de no ferir-te amb la corbella.

Joaquin, moltes gràcies pel teu temps.

